

Тимохов Олександр Володимирович, кандидат філософських наук, викладач кафедри графіки та дизайну Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК: 1.316.3+159.955+316.61

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАНОРАМНОГО МИСЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню феномену – «панорамне мислення» в контексті обґрунтування соціально-філософських передумов його функціонування і його впливу на суспільну свідомість та перебіг соціальних процесів в суспільстві.

Ключові слова: мислення, панорамне мислення, соціум, суспільна свідомість

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПАНОРАМНОГО МЫШЛЕНИЯ

Статья посвящена исследованию феномена – «панорамное мышление» в контексте обоснования социально-философских основ его функционирования, а также его влияния на общественное сознание и социальные процессы в обществе.

Ключевые слова: мышление, панорамное мышление, социум, общественное сознание

SOCIAL-PHILOSOPHICAL GROUNDS OF PANORAMIC THINKING

The article is devoted to research of the phenomenon is «panoramic thought» in the context of ground of socially-philosophical bases of its functioning, and also its influence on public consciousness and social processes in society.

Keywords: thought, panoramic thought, society, public consciousness

В останній час динаміка перебігу соціальних процесів значно зросла. Ця тенденція особливо помітна на тлі останніх подій в нашій державі та навколо неї.

Наразі вже спостерігається не лише швидкий перебіг подій у соціальному середовищі, а фактично соціальний злам у суспільстві, що приводить до революційних змін фактично у всіх сферах соціального буття.

В цілому ж соціокультурна трансформація є процесом внутрішніх змін в суспільстві, внаслідок якого долається втрачена рівновага і межа крайньої соціальної напруги, досягається новий, більш високий рівень впорядкованості й організованості у всіх сферах діяльності шляхом утвердження нової соціокультурної парадигми, формування нової соціокультурної реальності. [2;78]

Але в цьому контексті слід зазначити, що власне революційні етапи розвитку, як правило швидкоплинні, їм передують та їх наслідують довгі еволюційні, а іноді й реакційні періоди.

Тому виникає нагальна необхідність в аналізі основних та побічних чинників, що є причиною, або наслідками революційних соціальних змін в суспільстві.

Безумовно, основним джерелом соціальних змін є зміни в суспільній свідомості. В даному випадку мається на увазі суспільна свідомість загалом, що включає в себе, як свідомість еліт різного гатунку (політичних, економічних, фінансових, інтелектуальних, культурних, тощо.), так і свідомість пересічних громадян (народних мас).

Не вдаючись до полеміки, що до «визначної» або «провідної» ролі тих чи інших соціальних груп в даному процесі, зазначимо лише, що суспільна свідомість так чи інакше формується всіма, без виключення, елементами соціуму і також, без виключення, впливає на них так чи інакше.

Структура суспільної свідомості досить різнопланова, вона включає в себе: види, рівні, форми свідомості, тощо. Але аналіз всього комплексу пов'язаного з суспільною свідомістю в рамках даного дослідження є недоцільним з огляду на його об'єм, тому перейдемо до розгляду власне предмету нашого дослідження – феномену «мислення» та його видів, а якщо конкретніше – феномену «Панорамного мислення» в контексті визначення соціально-філософських передумов його функціонування і впливу останнього на суспільну свідомість та перебіг соціальних процесів у суспільстві.

Феномен «мислення», як і феномен «свідомості», турбував людство ще за часів виникнення та формування філософської та наукової думки. До його вивчення звертались і в античності (Парменід, Аристотель...), і в класичній європейській філософії (Декарт, Спіноза, Кант...).

Та і взагалі, досить складно визначити когось із відомих філософів, який так чи інакше не досліджував би проблему мислення в тій або іншій формі.

Справа в тому, що проблеми «Мислення» та «Свідомості» дуже довгий час були «Наріжним каменем» будь-якого філософського дискурсу, тому що слугувала відправною точкою «Основного філософського питання» – «Первинність духу або матерії».

Не вдаючись до аналізу полеміки між матеріалістами та ідеалістами, зазначимо, що в новітній історії, починаючи з екзистенціалістів, склався більш прагматичний підхід до вивчення феномену мислення.

Конструктивність цього підходу полягає у відмові, або принаймі «винесенню за дужки» питання «Виникнення мислення», як такого, і концентрації уваги на його функціонуванні та реалізації. Тобто проблема вийшла за рамки виключно гносеології та антропології і стала предметом більш конкретного аналізу в сферах: психології, логіки, медицини, культури, науки, соціальної філософії, тощо.

Велика Радянська Енциклопедія дає наступну характеристику феномену мислення: – «Мислення, процес віддзеркалення об'єктивної дійсності, що становить вищий ступінь людського пізнання. Хоча мислення має своїм єдиним джерелом відчуття, воно переходить межі безпосередньо-фізіологічного віддзеркалення і дозволяє одержувати знання про такі об'єкти, властивості і відносини реального миру, які не можуть бути безпосередньо сприйняті людиною». [4]

Проте там же зазначається: – «..кожна окрема людина стає суб'єктом мислення, лише опановувавши мовою, поняттями, логікою, які суть продукти розвитку суспільної практики».

Задачі, які людина ставить перед своїм мисленням, породжуються суспільними умовами її життя. А значить, мислення людини має суспільно-історичну природу. [1]

В сучасній науковій думці проблема мислення та її взаємозв'язки з соціальною сферою розглядається під різними кутами: трансформаційними соціокультурними змінами, що відбуваються в сучасному суспільстві (К. О. Абульханова-Славська, О. Г. Асмолов, Г. О. Балл, М. М. Бахтін, О. Ф. Бондаренко, М. Й. Боришевський, Е. Гідденс, Н. Ф. Каліна, С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко, О. П. Саннікова, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева, А. В. Фурман, та ін.); соціальним та особистісним самовизначенням (Н. В. Антонова, М. В. Заковоротна, Н. Л. Іванова, М. І. Пірне, Г. Теджфел, Дж. Тернер, В. О. Ядов та ін.); необхідності психологічного супроводу процесу становлення і трансформації ідентичності в умовах соціокультурних змін (О. Ф. Бондаренко, Л. П. Журавльова, І. А. Зазюн, Л. М. Карамушка, І. М. Кирилюк, С. Д. Максименко, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, О. П. Саннікова, О. Я. Чебикін, Н. В. Чепелева, Н. Ф. Шевченко, Т. С. Яценко та ін.).

В психології, філософії та і взагалі в навколо науковій сфері, склалися досить різноманітні та досить суперечливі уявлення про види мислення.

Розрізняють мислення абстрактне і мислення конкретне, наочно-образне і наочно-дієве, інтуїтивне і логічне, теоретичне і практичне, наукове і буденне.

Згідно з іншими класифікаціями, мислення поділяється на такі види: логічне, панорамне, комбінаторне, латеральне, концептуальне, дивергентне, практичне, обхідне, саногенне, патогенне, стратегічне, музичне, наочно-дійове, конкретно-наочне, абстрактно-логічне, творче, репродуктивне, аналітичне, інтуїтивне, тощо.

Власне з огляду на досить великий рівень дослідженості теми, можна навести багато систем класифікації цього феномену з різних позицій та за різними визначними ознаками, в деяких з них фігурує – «Панорамне мислення», в деяких ні.

Проте слід зазначити, що хоча саме поняття – «Панорамне мислення» в науковій літературі зовсім не нове і часто-густо зустрічається в різного роду класифікаціях мислення, тим не менш, рівень дослідження цього феномену досить малий, особливо в контексті соціально-філософських засад його функціонування.

Наразі чи не єдиним комплексним дослідженням феномену «Панорамного мислення» – є дослідження Білоруського дослідника – Уладимира Трацякова, викладене в науковій статті «Панорамне мислення як термін», що правда його дослідження стосуються в основному когнітивної сфери визначення феномену, його ролі в дидактиці і лише частково його соціо-філософської основи.

Панорамне мислення – спосіб мислення, в процесі якого відбувається подолання еволюційної обтяженості людського менталітету – вузькості поля свідомості і пов'язаних з цим інстинктивних, несвідомих і підсвідомих проявів ментальності, тобто того, що здатне негативно відбитися на якості мислення і на його результатах.

Панорамне мислення може вважатися терміном, що включає мислення інших типів, в масі людям не властивих – таких як системне, латеральне, нестандартне, об'ємне, винахідництво, проривне,

масштабне, повного спектру, паралельне, більш ніж одотрекове.

Зорове сприйняття панорами давало багатьом авторам можливість використовувати інтуїтивну зрозумілість панорамного мислення в просторовому, або узагальненому просторовому значенні, не визначаючи його. Панорамне мислення використовувалося також в юриспруденції, в картографуванні і візуалізації когнітивних процесів. Поняття «Панорамне мислення» вводилося і в протипагу «Тунельному мисленню», використовувалося при аналізі технічних рішень в космонавтиці. [5]

В іншій науковій роботі, автор зазначає: «... що «Панорамне мислення», як науковий термін, введений в 1995 р., не дивлячись на попередні прецеденти його використання, може вважатися новим науковим поняттям, оскільки в ньому панорама вперше була пов'язана з головним субстратом мислення – корою головного мозку, а використання такого способу мислення – з подоланням еволюційно-обумовленої особливості людського менталітету. [6]

Необхідність введення поняття «Панорамне мислення», як «нового» наукового терміну, автор пояснює необхідністю вивчення можливостей подолання вузькості поля свідомості сучасних людей.

Еволюційна особливість людського менталітету – це вузькість поля свідомості. Колись, у пралюдей і ще стародавніших людських предків ця особливість була перевагою у виживанні через корелятивно пов'язані з нею високошвидкісними поведінковими реакціями, тепер же, у сучасної людини, в світі, що ускладнився і ускладнюється, але в умовах більш безпечніших, вузькість поля свідомості стала недоліком, еволюційно успадкованою обтяженістю людського роду, яку можна діагностувати як дефіцит панорамного мислення. [5]

Як ми бачимо, автор розглядає феномен «Панорамне мислення» у філогенезі людини не як функцію, що втрачено, а, як функцію, що не отримала достатнього розвитку в процесі еволюції.

І хоча далі у дослідженні йдеться про якісні ознаки панорамно-мислячої та не панорамно-мислячої особистості, а також про методи стимулювання розвитку панорамного мислення педагогічними шляхами, автор все ж зазначає, – «Панорамне мислення не є якась абстракція, що не має відношення до реальності. Наприклад, елементи панорамного мислення проявляють: диспетчер аеропорту, диригент оркестру за диригентським пультом, хірург, що проводить операцію, синхронний перекладач, що обслуговує міжнародну конференцію, шоумен, що веде стрім-шоу в прямому ефірі, композитор, що створює симфонію або концерт, письменник, що обдумує задум роману або повісті, актор, що грає на сцені, шкільний вчитель, що веде урок, вчений, що вводить в науку нове поняття, гуморист, що придумує новий жарт, і ті слухачі, що його сприймають.» [5]

З цієї цитати, як і з усього тексту наукової розробки, можна зробити ряд попередніх висновків.

По-перше – панорамне мислення є повністю, або лише частково втраченою функцією людини і знаходиться в процесі активного розвитку.

По-друге – ця функція не є рідкісним явищем, притаманним лише окремим особистостям, а в тій чи іншій мірі проявляється в процесі мислення кожної людини.

Третє – панорамне мислення досить затребуваний феномен фактично у всіх сферах соціального буття.

Ну і ще один висновок, який хотілось би винести за дужки – «Панорамне мислення» не є прямим антиподом «Мислення Логічного», хоча така думка не лише напрошується, а й частково справджується, особливо на прикладі формальної логіки. Феномен, що вивчається, є важливим та дієвим доповненням, а в ідеалі – центральним та змістоутворюючим компонентом мислення, як такого.

Його антиподами є – «Лінійне», «Тунельне» та «Одотрекове» мислення, яким притаманні вузькість поля свідомості мислення, архаїчність та консерватизм, відмова від сприйняття нового, буквральність, одно, або біполярність висновків.

Власне в цьому сенсі, формальна логіка з її «Так» чи «Ні», або «Істинно», «Хибно», дійсно видається антагоністичною панорамному мисленню із-за відсутності проміжних варіантів, проте, лише на перший погляд.

Якщо результати логічного мислення загалом, і формальної логіки зокрема, використовувати не, як кінцевий та остаточний варіант процесу мислення, а лише як інструмент для подальшого, більш глибокого аналізу проблеми, з пошуком альтернативних варіантів та їх повторним аналітично-логічним аналізом, то в даному випадку «Панорамне мислення» виявляється дійсно центральним, змістоутворюючим фактором процесу мислення та прийняття рішень.

Власне проблема, подолання «шорів» біполярності мислення та виходу хоча б до рівня «триметричного семіозису» через феномен «Панорамного мислення», дуже цікава, проте це вже предмет іншого комплексного дослідження.

А тепер повернемося до поточного предмету, а саме – соціально-філософських засад

функціонування панорамного мислення.

Як вже зазначалось вище, «Мислення» - феномен соціальний і за межами соціуму майже неможливий.

Саме соціальне середовище, та соціальне буття в ньому формує особистість та спонукає її до процесу мислення, як необхідному для виживання та самореалізації.

Індивід, що хоча б частково втрачає функцію мислення, вважається недієздатним, та таким, що потребує опіки.

Мало того, в такому випадку при незаперечному визнанні існування індивідуальності людини може піддаватись сумніву сама наявність в ній особистості. Звичайно це стосується тяжких нервових розладів та психічних хвороб.

Соціальне середовище, не лише спонукає мислячий індивід до мислячої діяльності, а і надає йому необхідний інструментарій у вигляді: методів, методологічних основ, концепцій, парадигм.

Індивід, як член суспільства, підпорядковується впливу його законів, норм, які в свою чергу реалізуються через діяльність та поведінку самого індивіду. [3;25]

Визначальну роль в даному процесі відіграє суспільна свідомість та «Суспільна думка» в різних її проявах.

Особистість залежна від соціального середовища, її свідомість залежна від суспільної свідомості, отже, і процес індивідуального мислення також певною мірою залежний від соціокультурного оточення. Проте, вже саме визначення «Індивідуальне мислення» свідчить про певний рівень його автономності.

Низький рівень автономності мислення характеризується: стандартністю, лінійністю, інертністю, передбачуваністю. Формально, такий рівень мислення можна охарактеризувати як мислення «Конформіста», – особистості, що прагне якомога більше пристосуватись до оточуючого соціального середовища, не виділяється на його тлі, а отже, прагне «Думати, як всі», тобто «Мислити, як всі».

Цей тип мислення частково характерний для всіх людей. Адже кожній людині в її життєдіяльності приходиться слідувати певним правилам, виконувати стандартні процедури, вирішувати стандартні задачі, отже і мислити стандартно.

Загалом суспільство, в своїй масі, досить схвально відноситься до прояву індивідом саме стандартного типу мислення і навіть активно спонукає та заохочує до нього. Стандартне мислення це, як правило, стандартна поведінка, а значить – передбачуваність.

Проте запит на нестандартне індивідуальне мислення в суспільстві теж досить високий та стійкий.

Можна виділити декілька основних причин цього запиту.

Перше: соціум - це живий еволюціонуючий організм, що невинно розвивається. І хоча, його розвиток характеризується, як прогресивною, так і регресивною спрямованістю, сам фактор розвитку є абсолютною категорією. Соціальні зміни потребують нестандартних підходів, а отже і нестандартного мислення.

Друге: інноваційні сфери суспільного розвитку постійно ставлять нові, або й новітні задачі, вирішення яких вже неможливе старими методами і потребує нових інноваційних підходів.

І третій, не менш важливий фактор: «Соціальна конкуренція» або «Конкуренція особистостей в соціальному середовищі».

Саме нестандартність мислення та новизна його результатів дають можливість особистості, не тільки привернути до себе увагу, або виділитись на загальному тлі, але й отримати певні конкурентні переваги в соціальному середовищі.

Намагання «Думати» або «Мислити не так, як всі», подолання стереотипів, кліше, штампів, пошук нових можливостей власного розвитку та самореалізації, дає особистості, не лише конкурентні переваги, а й можливості підвищення свого особистісного, соціального та майнового статусу, що і є ознаками «Успішної особистості».

Як ми бачимо, основою для функціонування та реалізації «нестандартного» мислення є не лише якостями окремої особистості. В ній чітко прослідковується соціальний запит, а отже саме соціальне середовище є основним чинником, що впливає на її формування.

Підсумовуючи все вище вказане, зазначимо, що термін «Нестандартне мислення» ми використовували в досить широкому та вільному значенні і тепер слід його конкретизувати та виявити зв'язки з предметом нашого дослідження.

Власне «Нестандартне мислення» - це і є мислення з високим рівнем автономності від стереотипів соціальної та масової свідомості.

Зазначаємо, що повний відрив мислення від соціальної свідомості неможливий в принципі, а

його максимально-високий рівень може призвести до розпаду особистості та втратою її зв'язків не лише з соціумом, а і з буденною реальністю, що характерно для психічних розладів, хронічної наркоманії, пияцтва, тощо.

В даному контексті ми маємо на увазі «Високий рівень автономності», як рівень вище низького, або вище середнього.

Такий тип мислення можна характеризувати, не лише власне «Нестандартністю», а, в певних випадках, і такими характеристиками, як: багатовекторність, об'ємність повного спектру, масштабність, динамічність, креативність, інноваційність, авангардність, тощо.

Результати такого мислення, також характеризуються не лише нестандартністю, а і новизною, неочікуваністю та непередбачуваністю.

Як ми бачимо, окремі характеристики «Нестандартного» мислення підходять до різних його типів, проте вони повністю збігаються з характеристиками «Панорамного мислення», що були приведені вище.

Мало того, основною проблемою переходу від стандартного до нестандартного мислення – є проблема подолання його інертності, що в філософському сенсі повністю збігається з проблемою подолання еволюційної обтяженості людського менталітету – вузькості поля свідомості і пов'язаних з цим інстинктивних, несвідомих і підсвідомих проявів ментальності, тобто того, що здатне негативно відбитися на якості мислення і на його результатах. [5]

Отже, всі висновки, які були зроблені що до визначної ролі соціального середовища та суспільної свідомості у функціонуванні мислення, як такого, та їх ролі в процесі стимулювання індивіду до нестандартного мислення, можна повністю віднести і до панорамного мислення, як окремого типу.

Наразі, роль соціального середовища та суспільної свідомості у становленні та розвитку саме панорамного мислення, на наш погляд, набагато більш значуща, а ніж їх роль у формуванні мислення інших типів.

Тут справа в тому, що на відміну від інших типів «Панорамне мислення» – це функція, що не отримала достойної стимуляції в процесі філогенезу, а відтак, чи не єдиним джерелом її розвитку є власне розвиток соціуму та його попит на інноваційність та нестандартність.

З іншого боку, саме «Панорамне мислення», як антипод мисленню лінійному, одотрековому, тунельному та передбачуваному, дає суспільству можливість розвитку та реформування основних суспільних концептів, що є основою діючої парадигми.

Власне взаємодія між парадигмою та панорамним мисленням, це предмет окремого дослідження, проте тут слід зазначити, що на наш погляд, навіть часткові зміни в парадигмальних концептах неможливі без активності панорамно-мислячих особистостей, що на відміну від пасивної спільноти, відчувають необхідність змін.

Тут ми підходимо до необхідності визначення: а хто ж така «Панорамно-мисляча особистість»? Хто це – пересічний індивід, особа обдарована певними талантами, чи геній?

Висновок дуже простий – всі категорії особистостей в соціумі мають змогу опанувати та використовувати панорамне мислення у вирішенні проблем як на буденному, так і на теоретичному рівні суспільної свідомості.

Всі, без виключення, можуть користуватись результатами індивідуального панорамного мислення, якщо вони співпадають з їхніми глибинними, підсвідомими відчуттями, але не кожна людина може взяти на себе відповідальність за генерування новітніх концептів.

Як правило, це роль еліт: політичних, економічних, інтелектуальних, культурних, тощо. Саме вони, зазвичай, відіграють роль «Генераторів» нових ідей (нових концептів) в соціокультурній сфері.

Як правило, вони особисто, чи опосередковано, мають доступ до засобів масової інформації та змогу донести результати своєї мислячої діяльності до широкого загалу.

Реалізація цих ідей і концептів в суспільному житті - це вже роль пересічних особистостей, що формують аудиторію, яка їх сприймає, та відчуває їх близькість до своїх відчуттів.

Проте існують і зворотні процеси. Коли сама спільнота або соціальна група, як правило така, що неформально створилась, починає на ірраціональному рівні, колективно, на базі постійного спілкування, використовуючи свої підсвідомі уявлення про існуючу реальність, формувати свої новітні концепти, які їм загалом зрозумілі, але не знаходять формального визначення з огляду на низький рівень освіченості.

В цьому випадку, вже елітам приходиться дослуховуватись до думки спільноти, аналізувати її, та на базі теоретичного узагальнення вже сформованої інформації, формулювати аналітичний продукт, що віддзеркалює підсвідоме бачення окремих соціальних груп, або суспільства в цілому.

«Панорамне мислення» – це комплексний феномен, що потребує системного дослідження, яке

неможливе здійснити в рамках однієї наукової статті. Проте вже зараз можна зробити певні наукові висновки.

«Панорамне мислення» – це один з видів мислення, так чи інакше, на тому, чи іншому рівні властивий всім.

«Панорамне мислення» – це не втрачена, а недостатньо розвинута функція свідомості, що не набула стимулювання розвитку в процесі філогенезу.

«Панорамне мислення» – це функція мислення особистості, яка досить затребувана сучасним суспільством.

«Панорамне мислення» – це феномен, що має витoki безпосередньо з соціального буття, без нього абсолютно неможливий, тому безумовно залежний від суспільної свідомості, але такий, що має всі необхідні важелі впливу на формування та трансформування суспільної думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большая советская энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия 1969-1978
2. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного Українського суспільства Одеса «Астропринт» 2006 - 400 с.
3. Кавалеров А. А., Борінштейн Є. Р. Личность: её языковые ценностные ориентации Одесса.: Астропринт, 2001 - 168 с.
4. Маркс К. і Енгельс Ф., Соч., 2 изд., т. 20, с. 554-555).
5. Трацякоу У. [http:// www.proza.ru](http://www.proza.ru)
6. Трацякоу У. Криминальний діагноз: узкоумие http://inteltech.iatp.by/ped_draft.html).

Третяк Вікторія Валеріївна, аспірантка кафедри соціології, філософії і права Одеської національної академії харчових технологій

УДК 001.891:159.923.2-027.543

ФІЛОСОФСЬКО-ПОНЯТІЙНА СТРУКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Стаття присвячена маловивченій проблемі – аналізу сутності та взаємозв'язку соціально-філософських категорій дослідження національної самосвідомості як важливого чинника функціонування і розвитку суспільства. Основна увага привертається до філософського осмислення соціального сенсу єдності і суперечності всезагального, особливого і одиничного у взаємообумовленості національних, етнічних та індивідуальних інтересів громадян України.

Ключові слова: етнічна самоідентичність, національна самосвідомість, національний характер, національна ідея, етноцентризм

ФИЛОСОФСКО-ПОНЯТИЙНАЯ СТРУКТУРА ИССЛЕДОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ

Статья посвящена малоисследованной проблеме – анализу сущности и взаимосвязи социально-философских категорий исследования национального самосознания как важного фактора функционирования и развития общества. Основное внимание обращается на философское осмысление социального смысла единства и противоположности всеобщего, особенного и единичного во взаимообусловленности национальных, этнических и индивидуальных интересов граждан Украины.

Ключевые слова: этническая самоидентичность, национальное самосознание, национальный характер, национальная идея, этноцентризм

PHILOSOPHICAL AND CONCEPTUAL STRUCTURE OF THE RESEARCH OF THE NATIONAL CONSCIOUSNESS

The Article is devoted to a little-investigated problem – analysis of the nature and relationship of socio-philosophical categories of research of the national consciousness as an important factor for the functioning and development of society. The focus is on philosophical understanding of the social sense of unity and contrast of general, special and individual in the interdependence of national, ethnic and individual interests of Ukrainian citizens.